

Lærarar, målfolk og namnerenessanse

Av Kristoffer Kruken

School teachers and (other) adherents of the Nynorsk language movement have usually been considered a leading group in the Nordic name renaissance at the end of the 19th century. In a previous article (2018b) I called that point of view in question because these groups did not stand out in the coinage of new Nordic names of Old Norse character. However, the conclusions did not fully convince me, so I have made a new investigation based on the censuses of 1900 and 1910 in combination with a wide range of biographical literature. The new material confirms the traditional point of view. Furthermore, it shows that the teachers in the eastern and northern parts of the country are far ahead of the teachers in the western parts. This geographical pattern has not previously come to light. Generally, teachers and other people who adhere to the Nynorsk movement use more Old Norse names than the rest of the society. In many cases the name renaissance is modified by traditional naming after members of the family.

1. Innleiing

For to år sidan skreiv eg ein artikkel om nylaga namn av norrøn type i Noreg etter 1870 (Kruken 2018b). Eg vurderte namna kronologisk, geografisk, sosialt (etter yrkesgruppe) og ideologisk (etter målsyn). Eit kjernepunkt var å finne ut kvar lærarar og (andre) målfolk stod i nylaginga av namn. Eg konkluderte med at lærarane ikkje skilde seg ut frå andre store samfunnsgrupper, t.d. sjøfolk, bønder og handelsmenn, og eg fann heller ikkje noko tydeleg samsvar mellom målstode og nylaging regionalt. Eg meinte desse funna gjorde det usikkert om lærarar og målfolk hadde

den leiande rolla i den nordiske namnerenessansen som faglitteraturen gjev dei, med tilvising til Aarset (1982: 67) og Stemshaug (1995).

Etter at artikkelen var trykt, kom eg i tvil om tankegangen var rett. Kan ein slutte så kontant frå nylaging etter norrønt mønster til atterreiseing av norrøne namn – den eigentlege namnerenessansen – som eg gjorde, og med slike argument? Det tradisjonelle synet på lærarar og målfolk som ei pionergruppe hadde trass i alt mange støttepunkt, om dei enn var lettast å sjå på individuelt plan. Når høgskolemannen og målhovdingen Marius Hægstad (1850–1927) gav alle sine sju barn eit norrønt namn, heng det etter all von saman med målsynet hans, og det er ikkje urimeleg å tenkje seg at andre med same målsyn gjorde likeins. På den andre sida ser vi at mange utanfor målrørsla òg gjekk *all-in* for namnerenessansen. Det gjeld m.a. handelsborgar Johan Karlsen i Oslo (1852–1922), som til liks med Hægstad gav sine sju barn berre norrøne namn.

Skal ein få betre grep om dette, må ein vega dei individuelle ytringane mot namnebruken i samfunnsgruppene generelt. Det kan godt vera at dei fleste lærarar og målmenn gjorde som Hægstad (tradisjonelt syn), men det kan òg hende dei la meir vekt på andre faktorar enn målideologien, t.d. oppkalling og heimlege tradisjonsnamn, og såleis ikkje handla meir historisk enn andre samfunnsgrupper (mi slutning). Med dette er den sentrale problemstillinga skissert.

2. Utval og arbeidsmåte

Først to metodiske krav: 1) alle grupper må handsamast likt i vurdering og bruk av kjeldetilfanget, og 2) ein må aldri gå ut frå det ein skal fram til.¹⁾ I det siste tilfellet kan det t.d. liggje nær å tru at handelsborgar Karlsen var målmann sidan han valde berre norrøne namn, men i røynda veit vi ingen ting om målsynet hans. Han var nok «nasjonalt oppglødd» på eit eller anna vis, men det blir òg ei tilbakeslutning, og i alle høve er det eit altfor vagt kriterium for inndeling. Karlsen kan berre stå som representant for si eiga yrkesgruppe.

1) Krav 2 må ikkje forvekslast med hypotesedanning. Ein hypotese postulerer ein viss samanheng eller eit visst resultat, men er prinsipielt ei gissing som kan bli stadfesta eller må modifiserast eller vrakast. Hypotesen peiker framover, ikkje bakover, og er i seg sjølv ikkje noko prov.

Materialet er teke frå den digitaliserte versjonen av folketeljingane i 1900 og 1910. Teljingane frå 1865, 1875, 1885 og 1891 ligg tettare på dei første stadia i namnerenessansen, men ingen av dei høver til dette formålet. 1865-teljinga er landsdekkjande, men kjem litt for tidleg. 1875-teljinga omfattar òg alle i landet, men er berre delvis digitalisert og uråd å bruke. 1885-teljinga manglar bygdene og 1891-teljinga byane, og den siste seier i tillegg ikkje noko om yrke. Folketeljingar etter 1910 er ikkje tilgjengelege digitalt.²⁾ Eit slutt punkt i 1910 kan òg forsvarast ut frå namneutviklinga i seg sjølv. Namnerenessansen var da godt etablert dei fleste stader i landet (Kruken 2018a: 347), og jakta på pionerar gjev mindre mening.

I alle gruppene er utvalet avgrensa til norskfødde, gifte menn (medrekna enkjemenn) med barn i ei eller begge av teljingane. Gruppene blir definerte etter mannen fordi det normalt er han som står med yrke. Denne forenklinga er òg forsvarleg fordi foreldra som regel kjem frå same samfunnsklasse og står saman om namnevalet. Ugifte personar har (offisielt) ikkje barn og fell utanom anten dei er kvinner eller menn.

Sidan hovudvekta ligg på lærarane, treng dei ein ekstra kommentar. Ein del av lærarkonene hadde sjølv gått på seminar, men når dei gifter seg og får barn, sluttar dei som regel i skolen, og utdanninga og yrkeslivet blir nulla ut i kjeldene. Men også om det berre er mannen som har seminarutdanning, er det utenkjeleg at språk- og kultursynet på seminaret ikkje skulle ha verka aktivt med i namngjevinga i lærarfamiliane. Mor til barna har neppe trumfa gjennom namn i strid med denne ideologien. Dette gjer det naturleg å gje seminara – registrerte gjennom mannen – ein sentral plass i undersøkinga (pkt. 3.2).

Gruppene overlappar på fleire punkt, t.d. lærar og lærar-målmann (pkt. 4.2), men dersom delen skil seg frå heilskapen, kan ein sjå samhøvet mellom faktorane likevel (utan at det nødvendigvis er forklaringa). Som språkleg kontrastgruppe har eg teke eit raskt blikk på riksmålsrørsla (pkt. 5).

Tilfanget er delt mellom barn fødde i perioden 1861–90 og barn fødde 1891–1910. I dobbelnamn er berre det første namnet teke med, og det er ikkje skilt mellom gutar og jenter. Sidan målet er å kartleggje dei norrøne namna, bruker eg berre to grupper: norrøne namn, forkorta N, og andre

2) Folketeljinga frå 1920 blir tilgjengeleg i skanna versjon 1. desember 2020.

namn, forkorta A. Gruppe N omfattar både gjenoppliva namn (*Bergljot*, *Sverre*) og tradisjonsnamn i norrønisert form (*Gjøa* > *Gyda*, *Guro* > *Gudrun*; *Gunder* > *Gunnar*, *Ole* > *Olav*). Ortografiske variantar som *Hjalmar* og *Jalmar*, *Gudrun* og *Gudrund* og *Thoralf*, *Thorolv*, *Toralf* og *Toralv* går alle til N-gruppa. Oppkalling med norrøne namn kan ha dobbel grunn, men eg reknar oppkallinga for den sterkaste faktoren og set derfor slike namn utanfor N-gruppa. Valet er diskutabelt, men uvissa råkar alle grupper likt og vil dermed ikkje påverke resultatet. Når *Olav* kjem i staden for *Ole* i oppkallinga (slik hos Hægstad), er det eit N-namn.³⁾

Namn som ikkje ber spor av norrønisering, er dels lokale tradisjonsformer (*Gjøa*, *Guro*) og dels danske skriftspråksformer (*Gunder*, *Ole*). Alle desse fell i A-gruppa. Det inneber at N-gruppa blir mindre her enn gruppa nordiske namn i undersøkingar der ein tek med alle former av eit opphavleg norrønt namn (*Guro*, *Gunder*). Pseudonorrøne namn som *Olaug* og *Eigil* er rekna til N-gruppa fordi dei allment vart oppfatta som fullverdige norrøne namn.

Skrivemåten i folketeljingane er eit problem. Når vi finn *Gyda* og *Sigurd* for dei tradisjonelle formene *Gjøa* og *Sjur*, kan det vera listeføraren som har normalisert dei (jf. pkt. 6, nest siste avsnitt), og teljinga gjev da ein N-vekst som familien kanskje ikkje har ønskt eller tenkt på. Tendensen til normering viser seg alt i 1865-teljinga og blir jamt sterkare fram mot 1900. Å greie opp i dette er så håplaut at ein må godta formene som dei står. I parentes sagt blir fornamna meir normaliserte enn etternamna. Mållitteraturen normaliserer mest i begge kategoriane.

Kvart namnebelegg tel for seg. Det inneber at barnerike familiar får større vekt enn familiar med få barn, men eg finn ingen skilnad i barnetal mellom gruppene og dermed inga misvising i opplegget. Eg trur heller ikkje nokon planla ein stor barneflokk for å fremje den nordiske namnerenessansen. Tvert imot: barnet først, så namnet, og derifrå stort eller lite utslag i statistikken.

Sidan folketeljingane berre tek med dei som lever i teljingsåret, fell utflytta barn og døde barn bort. Der barn døydd tidleg, kan yngre barn

3) Det er vanleg å kalle desse namna for *nordiske namn*. Her høver det betre å kalle dei *norrøne namn* fordi dei normaliserte formene peiker tilbake til norrønt, og fordi dei som utløyste namnerenessansen, var ønsket om å gjenopplive den norrøne namneskatten.

vera oppkalla utan at folketeljinga viser det. Det inneber at namn som eg har sett i N-gruppa, eigentleg høyrer til A-gruppa. Skeivskapen ramar treleg gruppene likt og er dermed utan metodisk relevans.

Alderen på foreldra kunne ha vore eit eige kriterium. Det ville m.a. ha vist når dei vart skolerte inn i litteratur, kultur og samfunnsliv. Det er opplagt at den aukande litterariseringa på 1800-talet, ikkje minst gjennom omsetjingar av sagalitteraturen, gav fleire impulsar og eit rikare tilfang enn før. Dei yngste foreldra var såleis betre farne enn dei eldste når dei skulle velje namn. Eg har dessverre ikkje hatt tid til å gå inn på dette i andre grupper enn lærarane i visse fylke og den tidlege riksmålsrørsla (pkt. 3.2 og 5).

Sekundærlitteraturen er endelaus og av skiftande karakter og kvalitet. Eg har valt ut sentrale verk med gode biografiske opplysningar. Dei blir nemnde under dei ulike punkta seinare i framstillinga, saman med ei nærare forklaring av opplegget ved kvart delproblem.

3.1. Lærarar og andre samfunnsgrupper

Lærarane i allmugeskolen/folkeskolen⁴) står heile tida i fokus, men det er nødvendig å samanlikne dei med andre grupper for å sjå om dei går i spissen eller ligg på det jamne i bruken av N-namn. Eg har valt gruppene prest, lege, (overretts)sakfører, handverksmeister, handelsmann, gardbrukar, husmann, sjømann og fiskar, og har dertil teke eit par stikkprøver frå andre yrke. Desse gruppene viser til saman eit tverrsnitt av heile samfunnet og gjev dermed ein fullnøyande kontekst å måle lærarstanden mot.

Nokre av gruppene går mykje om kvarandre. I kystfylka gjeld det særleg gardbrukar og fiskar (fiskarbonden). Dei må sjåast under eitt. Mange av lærarane på landsbygda står òg som gardbrukar. Eg set dei i lærargruppa fordi samfunnsrolla og skoleideologien legg tyngdepunktet der. Læraren hadde kulturelle og pedagogiske oppgåver som gardbrukaren ikkje hadde. I tillegg dreiv lærarbonden ofte berre ein jordfleck som følgde stillinga (lærarjord, skolejord), og som han neppe la sjela si i.

Lærarstanden er kartlagd i alle fylka, dei andre gruppene i utvalde fylke eller i landet under eitt. I dei største gruppene (t.d. fiskar) har eg av-

4) Nemninga vart endra frå almueskole til folkeskole i *Lov om Folkeskolen paa Landet og Lov om Folkeskolen i Kjøbstæderne* 26. juni 1889.

grensa materialet til 250–300 familiar. Sidan dei fleste familiane har meir enn eitt barn, gjev utvalet langt over 300 namnebelegg, og prosenttala er utan tvil representative. Nokre stader er gruppa for lita til statistisk bruk (t.d. fiskarane i Oslo). Lærarstanden er stor nok overalt, men ikkje større enn at alle kan takast med.

	Lærer	Handverks- meister	Handels- mann	Gardbrukar/ fiskar	Sjømann	Arbeidar
Østfold	51–70					
Akershus	50–71					
Oslo	52–64	–57	41–61		30–47	34–53
Hedmark	49–75	–47	37–56	27–40		21–34
Oppland	40–65					
Buskerud	50–66					
Vestfold	50–73	–48	34–49	19–39	21–44	24–45
Telemark	34–59					
Aust-Agder	36–64					
Vest-Agder	33–60	–42	28–44		15–34	
Kr.sand					20–41	
Rogaland	22–52					
Hordaland	26–54	–40	22–37	13–19	19–31	13–27
Bergen	37–62	–47	33–44		29–49	28–38
Sogn og Fj.	24–56					
Møre og R.	32–56	–41	27–39	12–29	19–34	
Ålesund			24–43	18–29		15–33
Sør-Trl.	31–59		28–47	13–37	18–35	
Trondheim	54–66	–56	45–57		–59	25–50
Nord-Trl.	52–75					
Nordland	39–73	–52	35–47	15–36	27–42	
Troms/Fi.	54–66					
Gjennomsnitt	39–63					

Tabell 1. Prosent N-namn i lærarstanden jamført med andre samfunnsgrupper. Det første talet gjeld fødselsåra 1861–90, det andre fødselsåra 1891–1910.

Gruppene prest, lege og sakfører er så små at dei må vurderast på landsbasis. Det er òg forsvarleg fordi dei som regel flyttar frå stad til stad og sjeldan har noka forankring i miljøet der barna får namn. Prosenten N-namn er 35–49 for prestane, 36–47 for legane og 43–42 for sakførarane. Klassen grosserar har tala 45–51 i Oslo og 28–50 i resten av landet. Borgarklassen er i stor grad handelsborgarar. I tabellen går dei inn i gruppa handelsmenn, men i Oslo og Bergen er det så mange (handels)borgarar at dei òg kan målast særskilt. Tala blir 38–56 i Oslo og 28–50 i Bergen. Husmenn er vanskelege å vurdere fordi dei heng så nært saman med gardbrukarane – mange av dei var bondesøner sjølve. Men

særleg på Austlandet hadde det vakse fram ein eigen husmannsklasse med ein bestemt sosial profil (Hovdhaugen 1975). Mange blir kalla både husmann og arbeidar (da vesentleg i landbruket). Eg har teke Hedmark som prøve. Husmennene/arbeidarane der ligg godt under arbeidarane i dei andre austlandsfylka.

Det samla biletet er eintydig: I begge alderssjikta ligg lærarstanden framom dei andre gruppene i N-prosent. Skilnaden er opp mot 24 prosent (Vestfold) mellom lærarane og gruppa nærast bak, elles 15–20 prosent fleire stader. Det er mindre avstand mellom dei andre gruppene innbyrdes. Auken frå den første (1861–90) til den andre aldersgruppa (1891–1910) er òg størst blant lærarane, med unntak av Oslo og Trondheim. Både utdanninga og oppdragarrolla gjorde nok lærarane spesielt medvitne om den «rette» skrivemåten av namna.⁵⁾ Det kan ha gjeve fleire norrøniserete namn i lærargruppa enn i mindre litterært orienterte grupper. På den andre sida vart alle gruppene usøkt kjende med dei normerte formene gjennom litteratur og aktuell bruk, t.d. *Sigurd* i staden for det tradisjonelle *Sjur* eller *Sivert*. Alle hadde såleis kompetanse til å velje, og utdanningsfaktoren får i denne samanhengen mindre vekt.

Men sjølv om lærarane leier overalt, er det stor skilnad mellom fylka. Delar av Austlandet, Trøndelag og Nord-Noreg merkjer seg ut med godt over 70 prosent N-namn i den yngste aldersgruppa.

3.2. Heimstad, seminar og arbeidsstad

Fylkesresultata var så overraskande at eg fann grunn til å sjå nærare på kvar lærarane kom frå, og kva for seminar eller lærarskole⁶⁾ dei hadde gått på. Eg brukte folketeljinga 1910 og tok ut fylka Hedmark, Vestfold, Nord-Trøndelag og Nordland som representantar for toppfylka, og Hordaland som representant for botnfylka. Dei viktigaste seminara/lærarskolane

5) Namnebøkene legg stor vekt på skrivemåten, og lærarane blir spesielt bedne om å passe på: «Har man i daaben faaet et forvansket navn, saa bør man senere rette det. Ingen lov eller vedtægt forbyr en at skrive sig Ragnhild eller Sigurd, om man er døbt Ragla eller Sjur. Mangfoldige voksne skaffer sig gode norske navne paa denne maade i vore dage. Lærere f. ex. bør – med børnenes og forældrenes samtykke – selvfølgelig uden videre indføre den rigtige navneform i skoleprotokollen» (Huseby 1895: 4). I parentes sagt: I romanen *Arbeidsfolk* (1881) raljerer Alexander Kielland over sorenskrivaren som ikkje vil ha «Maalstræv i Protokollerne». Kielland skulle ha visst kor treffsikker han var!

6) Nemninga vart endra frå seminar til lærarskole i *Lov om Lærerskoler* 18. januar 1902.

er Hamar, Elverum, Asker, Notodden, Stord, Voss, Volda, Klæbu (frå 1892 Levanger) og Tromsø. Utdanningsstaden har eg stort sett funne i Barlindhaug (1926), Bergem (1995), Espeland (1934), Fladsrud ofl. (1967), Pederssen (1884), Sivertsen (2001), Wergeland (1920), Wiik (1948) og *Norsk Skoletidende* (årg. 1869–1910; ei gullgruve!). Eit fåtal har ukjent seminar.

Fordelinga på fylke og seminar er vist i tabell 2. I tillegg kjem nokre av lærarane frå seminar som ikkje er tekne med, m.a. Seljord og Holmestrand.⁷⁾

	Hamar	Elverum	Asker	Notodden	Voss	Stord	Volda	Klæbu	Tromsø
Hedmark	94	29	12	4	–	3	5	15	7
Vestfold	20	8	34	8	2	11	4	5	2
Hordaland	8	6	1	6	13	87	21	1	3
Nord-Trl.	4	6	1	2	1	1	2	89	5
Nordland	–	17	–	3	–	4	5	12	109

Tabell 2. Utvalde fylke med talet på elevar frå dei viktigaste seminarane.

Atter ein gong er biletet klårt: Dei fleste er lærarar i det fylket eller den landsdelen dei har utdanninga frå.

Tilhøvet mellom fødestad og arbeidsstad er på dei fleste punkt det same. I Hordaland og Nord-Trøndelag er 76–78 prosent av lærarane fødte i fylket der dei har stillinga si. I Hordaland kjem dei fleste andre frå Sogn og Fjordane, og i Nord-Trøndelag kjem mange frå Sør-Trøndelag. I Hedmark, Vestfold og Nordland har lærarane meir variert geografisk bakgrunn. I Vestfold er det nesten like mange frå resten av Austlandet (37) og frå Vestlandet (40) som frå heimefylket (45). Ein femtedel av lærarane i Nordland er fødte i Sogn og Fjordane eller Møre og Romsdal. I Hedmark er tre av fire austlendingar.

Lærarane er om lag like gamle i Hedmark, Vestfold, Nord-Trøndelag og Nordland. Kring 70 prosent er fødte etter 1860 og kring 40 prosent etter 1870. I Hordaland er 76 prosent fødte etter 1860 og 57 prosent etter 1870. Ingen er fødte etter 1890. Elevane frå Asker seminar er relativt

7) Ved ein inkurie kom også gifte lærarar utan barn med i denne tabellen, men dei er så få at det ikkje endrar resultatane.

gamle, særleg i Hedmark. Elevane frå Elverum og Notodden er unge i og med at seminara der vart oppretta i 1892 og 1895.

Når vi koplår saman opplysningane om fødestad, utdanning og arbeidsstad, ser vi at dei fleste reiser til det næraste seminaret og får stilling i det same området etterpå. Mange kjem tilbake til heimbygda og blir verande der all si tid. Går vi ut frå at utdanninga til mannen har forma namnesynet og namngjevinga i familien, slik eg har argumentert for (pkt. 2), har seminara i Hamar, Elverum, Notodden, Klæbu og Tromsø vore langt viktigare for den nordiske namnerenessansen enn seminara på Stord, Voss og i Volda. Teoretisk sett kunne det vera eit tilfeldig samanfall, men når skilnaden mellom seminara er så markant samtidig som læreplanen er lik, må det liggje ei drivkraft i miljøet på skolen.

Det er naturlegvis vågsamt å peike ut enkeltpersonar, men det er ein tanke verdt at dei første styrarane på Notodden var Bernt Støylen og Peter Hognestad (pkt. 6). Støylen gav endatil ut ei manande namnebok (1887). Ein av pionerane på Elverum var Lars Eskeland (1867–1942). Han var ein legendarisk talar og pedagog med eit brennande engasjement for målsak og norsk kultur, og timane hans gjorde eit nesten magisk inntrykk på elevane. Seinare fekk han ei enda større rolle som stemnetalar og høgskolemann. I minneskriftene er det få som blir hylla så varmt som Eskeland.⁸⁾

Det største negative avviket frå gjennomsnittet for seminara har Voss-elevar i Hordaland (30 prosent N-namn), men her dreg Volda ein del opp. Elles er det merkbar skilnad mellom Klæbu-elevar i Hedmark (84 prosent) og i Nordland (63 prosent). Det er vanskeleg å sjå kva det kan koma av. Dessutan er tala så låge at ein freistnad på forklaring lett kan bli spekulativ. Når vi etter tabell 1 veit at N-namna aukar overalt fram mot 1900, er det påfallande at fylket med dei yngste lærarane (Hordaland) har den lægste prosenten av N-namn.

8) Hyllesten stilna da Eskeland konverterte til katolisismen (1925), men det kjem ikkje saka ved her.

4. Målfolk

4.1. Karakteristikk

Målrørsla hadde tyngdepunktet i lærarstanden. Det er velkjent og treng ingen dokumentasjon. Elles fekk rørsla i varierende grad innpass i dei fleste samfunnslag over heile landet og utvikla fort eit mangfald av tiltak og aktivitetar. Spennet i rørsla kan illustrerast gjennom ein typologi etablert av den tyske religionssosialogen Gerd Theissen ([1977] 1988: 14–26). Han plasserer tilhengjarane i ei ideologisk eller religiøs rørsle – i hans tilfelle den antikke kristendommen – på ein skala frå «bufast sympatisør» (*seßhafter Sympathisant*) til «omreisande karismatikar, vandrepredikant» (*Wandercharismatiker, Wanderprediger*).

Til den første gruppa høyrer dei tusentals medlemmer i lokale mållag som arbeidde i det stille og aldri markerte seg offentleg. Elles finn vi mange i randsona eller nært innpå den organiserte målrørsla. Lærer Ola Mathiasson Bakke (1816–95) i Fjaler kan stå som representant for dei. Han skreiv riksmål heile livet, var ikkje organisert, men arbeidde trutt for «folkefridom og folkestyre» og «studde målrørsla der han kunde» (Lothe 1950: 103–15). Det andre ytterpunktet – vandreakarismatikaren – er den brennande ferdatalaren som målrørsla òg har hatt mange av.⁹⁾

Theissens inndeling gjeld først og fremst aktivitetsnivå og yringsform, i mindre grad samhug med saka. Den lokale sympatisøren kan vera like så varmhjarta som ferdatalaren, berre at han ikkje vil eller kan stå fram på same måten. På eitt punkt er det ein skilnad mellom gammal og ny tid: Dei bufaste reiser meir, og dei reisande har ein fast bustad med trygge materielle kår, men rollene er elles frapperande like.

Også den religiøse komponenten i Theissens modell treffer målrørsla godt. Landsmålet var for mange ei livssak av djupt religiøs karakter. Presten og diktaren Anders Hovden (1860–1943) grunn gav målsynet sitt med det fjerde bodet: «Heidre far din og mor di – – –» (Ø. Hovden 1960: 48). I poetisk form seier Hovden det var «Guds ærend A a s e n gjekk i

9) Inndelinga høver på alle norske folkerørsler. Det beste dømet er Hauge-rørsla. I reiseåra 1796–1804 var Hans Nielsen Hauge den fullkomne vandreakarismatikar. Skriftene hans viser at han stundom prøvde å gestalte seg som ein ny Paulus. Dei lokale Hauge-vennene var prototypen på bufaste sympatisørar.

folket sitt» (1911: 16).¹⁰⁾ Målmannsmøtet i 1906 (pkt. 4.2) opna med høgmesse. Uttrykket «kristendom og norskdom» vart tidleg eit slagord i målrørsla, og norskdom betyr da alltid landsmål. Andre sette «Bibelen og Snorre» til hjørnesteinar i den nasjonale kanon, og budskapet var den same.¹¹⁾

Anders Hovden var sjølv ein kraftfull leiar i målrørsla. Han var jamt på talarferd og hadde sine beste stunder når han stod på stolen framfor ein tørstande ungdomsflokk.

Ein annan karismatkar var den litt yngre Olav Midttun (1883–1972), professor i landsmål (seinare nynorsk) på Universitetet i Oslo. Han heldt gløden til det siste. Da han tala på Vinje-stemnet i Seljord i 1968, flamma han opp og vart som bortrykt av begeistring. Etterpå var han så utmødd at han kasta seg på ryggen i graset og vart liggjande urørleg ei lang stund. Forsamlinga gløynde det aldri (munnleg frå Kristin Bakken).

I det daglege arbeidet var retorikken meir avdempa, og mange – kanskje dei fleste – la ingen religiøs dimensjon inn i landsmålet, sjølv om dei tok det med største alvor. Argumenta var nasjonale, pedagogiske og kulturelle. Det nye Noreg var ein eigen nasjon og måtte få sitt eige skriftspråk på line med andre nasjonar. Landsmålet låg latent i målføra og var derfor det sjølvsagde svaret på dette. Det bar vår norske identitet, det var lettare å lære enn dansk, og eit heimleg mål ville auke vørnaden for all heimleg kultur og styrkje sjølvkjensla åt heile folket.¹²⁾

4.2. Lærer og målmann

Med denne spennvidda som bakgrunn har eg prøvd å vurdere namngjevinga hjå målfolk på fleire måtar. Folketeljingar, kyrkjebøker, adressekatalogar og andre offentlege personlister seier naturlegvis ikkje noko

10) Same uttrykket bruker han om Hans Nielsen Hauge: «Guds ærend Hauge gjekk i heimen vaar» (1911: 15), jf. note 9.

11) Landsmålet som fritenkjarspråk er eit stempel motstandarane sette på det, med god hjelp frå anarkismen og prestehatet i målbladet *Fedraheimen*. På landsbygda var det særleg pietistane som førte striden, og dei retta òg skytset mot den «kjjetterske», grundtvigianske trusforma mange av målhovdingane stod for.

12) Den eldste lagssoga (Os 1915) nemner ingen formålsparagraf i 1906, men på landsmøtet 4. juli 1914 vart første punkt i lovene formulert slik: «Norigs maallag vil arbeida fram den norske maalreisningstanken» (Os 1915: 34). Men *kvifor* det var så viktig, seier ikkje programmet noko om. Det er det eg i enkel form har prøvd å vise her.

om målsyn. Det må ein leite fram i lagslitteraturen, og ofte må ein kople saman fleire kjelder for å få eit sikkert grunnlag. Kjeldesituasjonen gjer at ein fort kan oversjå medlemmer eller skjulte sympatisørar t.d. blant lærarane, men det finst knapt nokon skjult lærar blant sympatisørane.

Eg fann først ein kjerne av målfolk i listene over deltakarar på det store målmannsmøtet 4. februar 1906, da Norigs Maallag vart skipa, og på landsmøta i 1914 og 1915 (Os 1915, 1917). Mange av deltakarane står med yrke, og lærarane dominerer. Den første inndelinga vart da lærar og målmann. Med støtte i andre kjelder, særleg jubileums- og minneskrifter, fekk eg eit utval på 200 familiar med 230 barn i 1861–90 og 500 barn i 1891–1910. At utvalet ikkje vart større, kjem av at mange av lærarane i mållaga var unge og barnlause. Tala er berre representative for landet under eitt. N-namna utgjer 61 og 73 prosent. Det er over gjennomsnittet for heile lærarstanden, men ikkje meir enn i dei sterkaste N-fylka på Austlandet og i Nord-Trøndelag og Nordland.

Eg vil igjen understreke at gruppera lærar-målmann òg er inkludert i lærargruppa allment. Det inneber at når mållærarane ligg over gjennomsnittet for heile standen, må resten av standen liggje under. Det aukar skilnaden på landsnivå eit lite hakk. Om det er mållærarane som dreg N-prosenten opp i toppfylka, kan ikkje tilfanget seie noko om etter det opplegget eg har, men sidan mållærarane berre utgjer ein brøkdelen av alle lærarane, kan dei ikkje ha så mange barn at det er det som skaper den store skilnaden mellom topp og botn på fylkesnivå. På den andre sida kan mange av lærarane på Austlandet, i Trøndelag og Nordland ha godhug for målsaka utan at dei går inn i organisasjonen. Er det tilfellet, blir målviljen både ein synleg (organisert) og ein usynleg (uorganisert) variabel i namngjevinga. Men framleis må ein spørje kvifor det ikkje var slik på Vestlandet.

I folkehøgskolen var nesten alle lærarane målmenn, sjølv om somme av dei var det meir i namnet enn i gagnet, særleg blant dei eldste (Herman Anker ofl.). Etter det ideologiske programmet vart lærarane i folkehøgskolen nesten automatisk agitatorar for folkeopplysning, nasjonsbygging og målsak. Det er derfor naturleg å ta lærarane i høgskolen som ei samla gruppe av målmenn. Standardverket om folkehøgskolen fram til ca. 1900 er Torjusson (1977). Eg har gått gjennom heile verket og supplert med opplysningar frå andre skrifter, særleg Holdhus og Berre (1939), Stauri (1910) og Stauri og Aasvejen (1914). Materialet er tilfredsstillande på

landsnivå. Det har 51 prosent N-namn i 1861–90 og 72 prosent i 1891–1910. Det hadde òg vore interessant å undersøkje kva for namn elevane i folkehøgskolen gav barna sine, men det er ei uoverkommeleg oppgåve i denne samanhengen.

4.3. Andre målmannsgrupper

Før målmannsmøtet i 1906 vart det sendt ut ei innbyding med 53 underskrifter, av dei 31 stortingsmenn (Os 1915: 1–2). Mange av tingmennene stod ikkje aktivt fram i målrørsla seinare, så dei bør helst klassifiserast som (sterke) sympatisørar. Namngjevinga viser 41 prosent N-namn i 1861–90 og 74 prosent i 1891–1910. Den yngste gruppa er så lita (57 barn) at ein ikkje utan vidare kan overføre N-prosentsen til andre grupper av sympatisørar, men vi får ein bra indikasjon på interessa for dei norrøne namna.

Ei gruppe med målprestar har eg funne i medlemslista til Prestemållaget i skipingsåret 1900 (*Morgenbladet* 22.2.1900) og i Aure (1924). Prosenten N-namn fell frå 63 i den første perioden til 60 i den andre. Den 19. mai 1901 vart det halde ein stor fest for salmediktaren Elias Blix (1836–1902) i høve 65-årsdagen hans. Mellom innbydarane og dei som sende helsing, var det både prestar, politikarar, lærarar, kjøpmenn, legar og folk frå andre yrke. Mange var ikkje erklærte målmenn, men dei sette Blix-salmane høgt og fekk med det sympati for landsmålet. Gruppa har berre 24 prosent N-namn i den første perioden, men går fram til 60 prosent i den andre.

Gruppene lege, sakkførar, handelsmann, sjømann, fiskar, gardbrukar og husmann har eg ikkje sett særskilt etter i mållitteraturen, men har berre laga ein restkategori for målmann utan spesifisert yrke. Barna deira har 52 prosent N-namn i 1861–90 og 68 prosent i 1891–1910. Materialet er for lite til å delast på fylke, men som landsgjennomsnitt gjev det eit nyttig perspektiv. Eg har generelt fått inntrykk av at det er få handelsmenn som er målmenn.

I det store verket om målreisinga i Sogn og Fjordane har Lothe (1950) eit eige kapittel om «Rudningsmenn» (s. 481–677), det vil seie dei som dreiv målsaka fram i sine bygder i fylket. Oversynet gjev høve til å sjå namngjevinga i detalj blant leiande målmenn i eit avgrensa område. Eg har plukka ut dei som var fødde før 1882 og har barn i folketeljinga 1900 og/eller 1910. Det vart i alt 33 menn (familiar). Nesten ingen fekk barn

før 1890, men i perioden 1891–1910 er det registrert 113 barn, av dei 70 med eit N-namn. Det svarar til 62 prosent. Det er lite i den organiserte målrørsla.

Eit tidleg, sentralt tiltak for landsmålet var Det norske Samlaget. Laget vart skipa i 1868 og voks fort til ein institusjon i bokverda. I 1875 hadde det over 500 medlemmer frå heile landet og i dei fleste samfunnslag (liste i Blix 1875). Mange melde seg inn av litterær og kulturell interesse utan å ha nokon glød for målsaka i seg sjølv. Det gjeld m.a. skolemannen Gustav Antonio Gjessing (1835–1921) i Kristiansand. Eg tek med dei som andre kjelder stadfestar var målmenn, til saman 131 personar. Alle var fødte før 1856. Det gjev ein høg gjennomsnittsalder, og storparten av barna var fødte før 1890. Gruppa har 42 prosent N-namn i 1861–90 og 57 prosent i 1891–1910.

Parallelt med målrørsla voks den frilynde ungdomsrørsla fram. Rørsla vart grunnlagt som landsorganisasjon i 1896, og i formålparagrafen heiter det at «Norigs Ungdomslag vil arbeida for folkeleg opplysning på fullnorsk grunn og for samhald og samyrke millom landsens ungdom» (Moren og Os 1921: 1). Det er nesten på ordet dei same ideane som målrørsla bygde på, og for svært mange fall det naturleg å vera med i begge organisasjonane. Noregs Ungdomslag har fått ei ypparleg 25-års-soge med ein skatt av personopplysningar (Moren og Os 1921), men på grunn av samanfallet med målrørsla har eg ikkje sett særskilt på dette.

5. Riksmålsfolk

Riksmålssida kom for alvor med i den offentlege språkdebatten gjennom det store kampmøtet for «Landets kulturførende Rigsmaal» i Oslo 28. november 1899. På førehand hadde det gått ut ei innbyding med 146 underskrifter. Lista er trykt i Langslet (1999: 30–32). Det er ei rekkje skolefolk på lista, og mange av dei legitimerer seg som «Norsklærer». Relevante for denne undersøkinga er 94 personar med til saman 322 barn. Aldersgruppa 1861–90 har 41 prosent N-namn, aldersgruppa 1891–1910 42 prosent. Det er godt under N-namna hjå målfolk, og det er ingen nemneverdig vekst gjennom halvt hundre år. Foreldra er relativt gamle, berre 47 prosent er fødte etter 1860. Det står òg i kontrast til lærarstanden allment, men da må vi hugse på at lærarane er rekna fram til 1910, men riksmålsfolket fram til 1899. Det gjer skilnaden merkbart mindre. Nokre

riksmålsfolk valde berre norrøne namn (pkt. 6). Undersøkinga fangar ikkje opp dei stille sympatisørane riksmålet hadde.

Det er òg verdt å merke seg at fleire av dei agitatoriske namnebøkene frå denne tida (Huseby 1891 og 1895, Støylen 1887) er skrivne på riksmål. Det tyder på at forfatarane såg namnefornyninga som eit nasjonalt løft uavhengig av språksyn og kulturell orientering elles. Ønsket var å nå så mange som mogleg, og da dugde riksmål betre enn landsmål.

6. Enkeltfamiliar – norrønisering, tradisjonsnamn og oppkalling

Som siste punkt vil eg ta opp tråden frå innleiinga og gå meir inn på namna i familiare enkeltvis, fordi det der kan liggje trekk som gruppenivået tilslører. Eit viktig aspekt er tilhøvet mellom namnerenessanse og tradisjonsnamn, framfor alt familiebasert oppkalling. Ein kan ikkje søkje spesifikt på barnetal og namn i folketeljingane, men undervegs i ekserperinga merkte eg av tilfelle som kastar lys over desse problema. Sidan artikkelen legg vekt på lærarstanden, har eg nok uforvarande ansa mest på lærarane. Det gjev ein viss overrepresentasjon som resultat må sjåast mot.¹³⁾

Mange går fullt og heilt inn for namnerenessansen og vel berre norrøne eller norrøniserde namn. Dei norrøniserde formene kjem stundom inn i staden for dei tradisjonelle oppkallingsformene, t.d. *Hallvard* for *Halvor* og *Sigrud* for *Siri*, men mange bryt fullstendig med dei heimlege tradisjonane.

Eg har funne 140 familiar som har fire barn eller meir med berre norrøne namn. Det er flest lærarar og handelsmenn, men elles eit vidt spekter av yrke og stillingar. Skolemannen Marius Hægstad og handelsborgaren Johan Karlsen er nemnde ovanfor (pkt. 1). Ein annan framstående skolemann var Matias Skard (1846–1927). Han var lærar på Vonheim folkehøgskole i mange år, seinare på Levanger lærarskole og til sist skoledirektør i Agder. Han hadde sju barn (fødde i åra 1879–1909) og gav alle norrøne namn, medrekna *Olaf* etter farfar *Ole*. Lærar Klaus Høyem (1851–1923) i Trondheim, bror til målpioneren Olav Høyem, hadde ti barn (fødde 1878–95), og alle fekk norrøne namn. Lærar Gunne

13) Dette støyter mot metodekrav 1 (pkt. 2), men eg meiner avviket er forsvarleg fordi eg her ser på kvar familie for seg utan å bruke dei som gruppemarkørar. Derimot gjeld metodekrav 2 fullt ut også i slike tilfelle.

Aarum (1863–1935) i Borge i Østfold hadde òg ti barn (1894–1910) og gav alle eit norrønt namn. Det er mange målmenn blant lærarane, men Aarum var ikkje det.

Nokre døme frå andre yrke: Gardbrukar og stortingsmann David Bakke (1857–1935) frå Fjaler, åtte barn (1880–97), berre norrøne namn; bladmann og handelsmann Olaf Berg (1855–1946) på Røros, ni barn (1886–99), berre norrøne namn; snikkar Ole Bronken (1860–1954) i Elverum, seks barn (1892–1909), berre norrøne namn; lege Johan Stenberg (1858–1916) i Larvik, seks barn, berre norrøne namn; målarmeister Emil Stigersand (1870–1932) i Oslo, sju barn (1897–1909), berre norrøne namn; fut Hans Sverre Sommerfeldt (1820–1907) på Toten, åtte barn (1849–69), berre norrøne namn, av dei eitt oppkallingsnamn (*Sverre*); overrettssakførar Olaf Theodor Tordsen (1848–1917), sju barn (1882–94), alle med norrøne namn, deriblant det sjeldne *Glum*; arkitekt og slottsforvaltar Hjalmar Welhaven (1851–1922), åtte barn (1877–94), berre norrøne namn; kaffebrennar Sigvart Korneliussen (f. 1859) i Oslo, ni barn (1883–97), åtte norrøne namn, eitt nordisk tradisjonsnamn (*Signe*). David Bakke var aktiv målmann, men det er ingenting som tyder på at dei andre brydde seg noko om landsmålet.

Også erklærte riksmålsfolk gjekk heilt inn for dei norrøne namna. Politimester Nils Otto Hesselberg (1844–1929) i Oslo var med og baud inn til riksmålsrådet i 1899. Han hadde fem barn (1872–81), og alle fekk eit norrønt namn. Ein annan av innbydarane var presten og norsklæraren Kristian P. Tønder (1860–1934) i Nesna. Han hadde fire barn (1898–1907), alle fekk norrøne namn.

Mange kombinerte oppkalling og namnerenessanse, også framstående målfolk. Teologen Bernt Støylen (1858–1937), seminarstyrar på Notodden, biskop, salmediktar, formann i Prestemållaget og ein av hovudmennene bak *Nynorsk salmebok* (1925), hadde ni barn. Dei tre eldste var oppkalla: *Margareta* (1892) etter farmor, *Else* (1894) etter mormor og *Andreas* (1896) etter farfar (merk at desse namna ikkje eingong er nordiske). Resten fekk norrøne namn. Ein annan som verkeleg ruvde i målrørsla, var biskop Peter Hognestad (1866–1931). Han hadde mykje den same karrieren som Støylen, brukte landsmål i all si gjerning både munnleg og skriftleg (Aure 1924: 19) og la ned eit stort arbeid for nynorsk bibel og salmebok. Han hadde sju barn, fire fekk tradisjonsnamn, delvis ved oppkalling, tre fekk norrøne namn.

På lokalt plan kan gardbrukar og lærar Ole Nilsen Lødøen (1861–1932) i Hornindal stå som døme. Han var «ein eldhuga målmann og var livande med i målstriden» (Lothe 1950: 576). Han hadde sju barn, kalla opp begge bestefedrane (*Nils* og *Rasmus*) og seg sjølv (*Ole* > *Olaf*), men valde elles norrøne namn uavhengig av familietradisjon. (I dette og andre tilfelle kan det hende fleire var oppkalla utan at folketeljingane viser det.) Støylen, Hognestad og Lødøen tek stort sett oppkallinga først og dei norrøne namna etterpå. Andre snur på det eller set typane litt om kvarandre utan noka tydeleg prioritering.

Bruken av både tradisjonsnamn og norrøne namn i same barneflokket kan gje inntrykk av at heilhjarta målmenn ikkje tok det like strengt med namngjevinga. Det kan forståast som at dei ikkje rekna personnamna med til den eigentlege målreisinga, men det kan òg hende dei såg begge sider – norrønisering og oppkalling – som så verdifulle at dei ikkje ville la det eine slå ut det andre. Oppkalling var òg respekt for det fjerde bodet, for å bruke Anders Hovdens ord. Hovden kalla sjølv opp både faren (*Karl*), morfaren (*Anders*) og seg sjølv. I eit ordskifte med høgskolemannen Ingvald Forfang (1873–1966) seier Halvdan Koht (1916) at «Ættesammenhengen er ein viktig ting i namnskikken, men den nye ‘nationale’ moten bryt i sund denne sammenhengen» og påfører bygdene «lånt stas» i form av tradisjonslause norrøne namn.

Vi skal heller ikkje sjå bort frå at både målfolk og andre meinte lokale former av norrøne namn, t.d. *Halvor* og *Signe*, var fullverdige innslag i ein fornya, nasjonal namneskikk. Det er i tråd med Aasens tanke om at somme av dei norrøne namna «gjerne kunde skrives i en lettere eller nyere Form» (1878: 47–48).

Ofte finn vi litterære namn av ikkje-nordisk opphav inni ei rekkje av norrøne namn. Lærar Karl Nordstrand (1854–1926) i Ramnes hadde ti barn. To av dei kalla han *Synnøve* (1889) og *Margit* (1891). Dei var midt i flokken. Dei åtte andre fekk norrøne namn (eitt er oppkalling). *Synnøve* hadde ei tvillingsøster som fekk namnet *Ingrid*. Begge namna er borne av sentrale figurar i forteljinga *Synnøve Solbakken* (1857) av Bjørnstjerne Bjørnson. Det viser at litteraturen kunne spela på lag med nasjonalkjensla, og at dei norrøne namna hadde eit moteaspekt på line med andre populære namn.

Mange valde berre tradisjonsnamn. Lærar Berteus Normann (1843–1933) i Ankenes var ein av dei. Han hadde åtte barn (fødde

1874–89) og gav alle eit tradisjonelt namn utan spor av norrønisering. Ein annan var gardbrukar Lars Ljone (1859–1936) i Ulvik. Han hadde ni barn (1889–1910), og alle fekk eit lokalt tradisjonsnamn, delvis som oppkalling i familien. Elles har vi her eit døme på tendensen til å normere namna i offisielle register. Kyrkjeboka har *Ole* (1892), *Elling* (1896) og *Sjur* (1901), men klokkeboka *Olav*, *Erling* og *Sjurd*. Klokkaren var oftast ein lærar i bygda, og i Ulvik var det truleg lærar og klokkar Hans Gjertsen Lindebrække (1843–1924) som førte boka. Tilfellet forsterkar inntrykket av at lærarane var spesielt merksame på skrivemåten av namna (jf. note 5).

At familiar som Normann og Ljone bruker berre tradisjonsnamn, er neppe nokon protest mot namnerenessansen i seg sjølv. Namngjevinga vitnar om visse prioriteringar, men ikkje om noko antinasjonalt språkprogram. Eg har funne eitt tilfelle der alle namna peiker bort frå den norrøne ideologien. Landhandlar Hartvig Julius Hansen (1854–1920) i Ramnes hadde tolv barn (fødde 1892–1908). Alle fekk bibelske namn i uendra bibelsk form og utan synleg oppkalling. Hansen var ein varmhjarta haugianar og byrja ein privatskole på kristen grunn, men til og med her trur eg det er for dristig å tolke namngjevinga som noko meir enn at det gode må vike for det beste.

7. Oppsummering

Ei slik undersøking kan aldri gjennomlyse alle sider av samspelet mellom yrke, målsyn og namngjeving. Ein må ta visse utsnitt med fare for at viktig informasjon går tapt. Men etter kjeldeutval, tidsrom, synsvinkel og metode meiner eg det er grunnlag for å oppsummere slik:

Lærarane går i spissen for den nordiske namnerenessansen. Trenden er tydeleg alt i 1870-åra og forsterkar seg fram mot 1900. Kjerneområda er Østfold, Hedmark, Akershus, Vestfold, Nord-Trøndelag og Nordland. Vestlandet står svakast. Dette er det mest originale resultatet av undersøkinga. Dei andre yrkesgruppene ligg på jamnen godt bak lærarane.

Lærarstanden er relativt stabil geografisk. Dei fleste går på det næraste seminaret og vender tilbake til heimbygdene etterpå. Dersom namngjevinga er inspirert av utdanninga, slik eg meiner, betyr det at seminarane på Austlandet og i Trøndelag og Nord-Noreg er viktigare for den nordiske namnerenessansen enn seminarane på Vestlandet. Dette er klårt annleis enn framgangen for landsmålet på same tid.

Lærarar som òg er målmenn, har i gjennomsnitt fleire norrøne namn enn lærarstanden allment, men dei ligg ikkje over lærarane i kjerneområda i aust og nord. Lærarane i folkehøgskolen kjem opp mot toppfylka i begge periodane. Dei som skipa Noregs Mållag, skårar like høgt som gruppa lærar-målmann. Målprestar og ymse grupper av sympatisørar kjem dårlegare ut, men ligg likevel framom dei andre gruppene. Med Theissens typologi som bakteppe kan vi forsiktigvis seie at målvenner i alle sjikt, frå landskjende leiarar til lokale sympatisørar, er med og pregar namnerenessansen.

Av dei som bruker berre norrøne namn, er lærarane igjen den største gruppa, men her er observasjonane lausare og resultatata i sum meir usikre. I alle gruppene – medrekna hovdingar i målrørsla – er det mange som kombinerer renessansenamn og heimlege tradisjonsnamn, oftast gjennom oppkalling. Oppkallinga bremsar norrøniseringa, men kan neppe tolkast som noka nedvurdering av dei norrøne namna. Ættekjensle og nasjonal-kjensle går hand i hand.

Målsynet hjå folk utanfor organisasjonen og ringen av openberre sympatisørar kan ikkje kartleggjast objektivt, og eg vil igjen understreke at det er metodisk forfeila å slutte frå namn til ideologi. Ein annan usikker faktor er normering (norrønisering) av namn i offisielle register. Dei normerte formene kan stamme frå listeføraren og er da ikkje eit uttrykk for namneoppfatninga hjå dei listeførte. Ein eventuell verknad av agitasjon og rettleiing – som lærarane vart oppmoda til – kan heller ikkje målast. Dersom lærarane vann fram med sin spesielle misjon, får dei ei enda meir sentral rolle i namnerenessansen. Men dette veit vi så lite om at konklusjonane berre kan byggje på namngjevinga i deira eigen familie.

I kortform: Det tradisjonelle synet på lærarar og målmenn som pionerar i den nordiske namnerenessansen held stikk, og mine vurderingar i den førre artikkelen (2018b) hadde for laus grunn. På den andre sida står det fast at desse gruppene var atterhaldne med å laga nye namn – kanskje fordi dei med sin boklege kunnskap tykte det var falsk vare. Dei gjekk altså ikkje den andre mila med Aasen ofl.

Litteratur

Aure, Anton og Hans Aarnes 1923: *Norskt bladmannalag gjennom 10 aar – 1913–1923*. Bjørgvin.

Aure, Anton 1924: *Prestar som talar nynorsk*. Risør.

- Barlindhaug, K[arl] J[ohan] 1926: *Tromsø offentlige lærerskole i 100 år*. Tromsø.
- Bergem, Peder (red.) 1995: *Forkynning, fellesskap, forskning. Volda lærarskule 1895–1995*. Volda.
- Blix, Elias 1875: *Nokre Salmar, gamle og nye*. III. Christiania. (Namnet står ikkje på tittelsida.)
- Breidsvoll, Einar 1920: *Studentmaallaget i 20 aar. 31. oktober 1900–31. oktober 1920*. Oslo.
- Espeland, Arne (red.) 1934: *Norske skolefolk*. Stavanger.
- Fladsrud, Torolv ofl. (red.) 1967: *Hamar lærerskole 100 år*. Hamar.
- Hausberg, Sverre (red.) 1927: *Minneskrift utgjeve i tilføre av 50 års-høgtidi åt Mållaget ved Stord lærarskule*. Stord.
- Holdhus, Olav M. og Bjarne Berre 1939: *Den norske folkehøgskulen 1864–1939*. Trondheim.
- Hovden, Anders 1911: *Paa trollstilt Fela*. (Diktsamling.) Kristiania.
- Hovden, Anders 1926: *Attersyn*. Oslo. (Ny utgåve Oslo 1993.)
- Hovden, Øystein 1960: *Anders Hovden. Eit nærportrett*. Oslo.
- Hovdhaugen, Einar 1975: *Husmannstida*. Oslo.
- Huseby, Olaf 1891: *Norsk Navnebog indeholdende 300 Kvinde- og 500 Mandsnavne*. Kristiania.
- Huseby, Olaf 1895: *1000 norske Døbenavne med korte Forklaringer af deres Betydning*. Kristiania.
- Koht, Halvdan 1916: Namnbrøyte i Orkdalen. *Høgskulebladet* 23.12.1916: 177–78.
- Kruken, Kristoffer 2018a: Personnamn i etterreformatorsk tid. Brit Mæhlum (red.): *Norsk språkhistorie*. II. *Praksis*. 326–63. Oslo.
- Kruken, Kristoffer 2018b: Nye namn på gammal grunn. *NN* 35. 7–40.
- Langslet, Lars Roar 1999: *I kamp for norsk kultur. Riksmålsbevegelsens historie gjennom 100 år*. Oslo.
- Lothe, Anders A. 1950: *Målreisings saga i Sogn og Fjordane*. Flora.
- Moren, Sven og Edvard Os 1921: *Den frilynde ungdomsrørsla. Norigs ungdomslag i 25 år*. Oslo.
- Morgenbladet*. 22. februar 1900: Liste over medlemmer i Prestemaallaget. *Norsk Skoletidende*. 1869–. Hamar. Årgang 1–5 (første halvår 1873) utg. av N[ils] Hertzberg, seinare av ei gruppe lærarar ved Hamar Seminar.
- Os, Edv[ard] 1915: *Norigs Maallag 1906–1914*. Oslo.
- Os, Edv[ard] 1917: *Norigs maallag 1914–1916*. Oslo.

- Pederssen, K[ristian] 1884: *Lærerkalender for den norske folkeskole*. Kristiania.
- Sivertsen, Birger 2001: *Klæbu seminar. Et intellektuelt arnested på bygda 1839–1892*. Trondheim.
- Stauri, Rasmus 1910: *Folkehøgskulen i Danmark, Norge, Sverige og Finland*. Kristiania.
- Stauri, Rasmus og Haakon Aasvejen 1914: *Ungdomsskulen i Noreg i 50 aar. 1864–1914*. Orkdal/Fannrem.
- Stemshaug, Ola 1995: Fornamnet Vinjar – opphav og bruk. *NN* 12: 71–79.
- Støylen, Bernt 1887: *Norske døbenavne med deres betydning og oprindelse*. Kristiania.
- Theissen, Gerd [1977] 1988: *Soziologie der Jesusbewegung. Ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte des Urchristentums*. München.
- Torjusson, Aslak 1977: *Den norske folkehøgskulen. Opphav og grunnlag*. Oslo.
- Wergeland, Håkon (red.) 1920: *Notodden lærarskule 1895–1920. Festskrift til 25 års jubilæet*. Notodden.
- Wiik, Christian 1948: *Tromsø-seminarister. Biografiske opplysninger om seminarister som er dimittert fra (Trondenes og) Tromsø seminar 1829–1879*. Oslo.
- Aarset, Terje 1982: Frå den nordiske namnerenessansen til i dag. *NPL*, 1. utg.: 66–92.
- Aasen, Ivar 1878: *Norsk Navnebog eller Samling af Mandnavne og Kvindenavne*. Kristiania. (Opptrykt 1912. Ny utgåve ved Kristoffer Kruken og Terje Aarset 1997. Volda. Skrifter frå Ivar Aasen-instituttet. Nr. 3.)